

El barranc del Mas d'en Llort

Difusió i conservació de l'art rupestre de les muntanyes de Prades (Montblanc, Tarragona)

Ramon Viñas Vallverdú

IPHES, Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social.

Àrea de Prehistòria, Universitat Rovira i Virgili (URV).

Director del Museu Comarcal de la Conca de Barberà (MCCB) i Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR).

rviñas@iphes.cat

Resum

L'any 1998 l'Art rupestre de l'arc mediterrani de la península Ibèrica fou declarat Patrimoni Mundial per la UNESCO. Les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades i de tot Catalunya formen part d'aquest patrimoni conjuntament amb l'aportació d'altres conjunts rupestres d'Aragó, València, Múrcia, Castella-La Manxa i Andalusia. Poc temps després, el Sr. Jordi Pujol, aleshores president de la Generalitat de Catalunya, va escriure un pròleg destinat a difondre aquest Patrimoni: “[...] és el reconeixement del seu valor universal i el resultat d'un esforç comú per tal d'aconseguir col·locar aquest tipus de manifestacions en el lloc que li correspon pel seu valor arqueològic, pel seu interès artístic i històric, com a memòria del nostre passat. Les possibilitats de desenvolupament social que potencialment comporta, en ser un tipus de jaciments amb unes representacions artístiques perfectament integrats en el paisatge i configurats a través d'aquest, fa que tinguem d'una manera especial el deure de protegir-lo, conservar-lo i difondre'l a tots els nivells tant científics, com socials” (D.A. Generalitat de Catalunya. Pujol, 1999).

En aquesta comunicació exposem, d'una banda, un dels reptes en la difusió de l'art rupestre del barranc del Mas d'en Llorç: la inauguració de les obres per al condicionament del seu l'espai natural, destinades a l'obertura al públic, i d'altra banda, algunes de les problemàtiques que presenta aquest tipus de patrimoni.

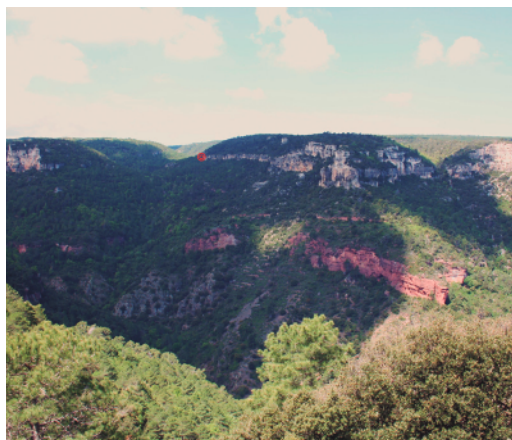
Paraules clau: Art Rupestre, Art Llevantí, Art Esquemàtic, Muntanyes de Prades, Montblanc, Arqueologia, Turisme cultural.

Introducció

El mes de novembre de l'any 1998, i durant la reunió del Comitè del Patrimoni Mundial de la UNESCO que tingué lloc a Kyoto, els conjunts rupestres de l'Arc mediterrani de la península Ibèrica foren declarats Patrimoni Mundial de la UNESCO, entre ells, els 62 jaciments descoberts fins aleshores a Catalunya¹ (D.A. 1999, Generalitat de Catalunya).

Actualment, el registre arqueològic del territori català compta amb més d'un centenar de jaciments rupestres. Una tercera part es localitzen a les Muntanyes de Prades, repartits per les comarques de la Conca de Barberà, el Priorat, l'Alt Camp i el Baix Camp, i dins dels termes municipals de Montblanc, Cornudella de Montsant, Vilaplana, Mont-ral, la Mussara i Vilanova de Prades. (Vilaseca, 1944 i 1950; Alonso, 1979; Viñas i Ciurana, 2004-2005; Viñas, 2006; Viñas et al., 2006 i 2012; Viñas i Rubio, 2012). (Fig. 1. Mapa de situació).

¹ La distribució provincial dels conjunts rupestres és la següent: 5 a la província de Barcelona, 21 a Lleida i 39 a Tarragona.

Situació dels conjunts rupestres del barranc de Mas d'en Llorç (Muntanyes de Prades)

Tal com hem assenyalat en altres ocasions, es tracta d'un "...conjunt de documents arqueològics únics i excepcionals que ens permeten conèixer d'una manera visual i gràfica part de l'imaginari dels nostres avantpassats: caçadors-recol·lectors i agricultors-ramaders" (Viñas et al., 2011). Pintures rupestres expressades en cavitats i abrics rocosos, a l'aire lliure, que transmeten a partir de petites figures, pintades generalment amb tons vermells, històries, mites, creences i cosmovisions, entre altres temes de caràcter simbòlic. Llocs que foren "sagrats i de culte" per a les poblacions postpaleolítiques que ens precediren entre el 8.000-1.000 mil·lenni aC., i que han estat divulgats amb els noms d'arts "Llevantí i Esquemàtic". Expressions rupestres que pertanyen a una etapa de la nostra història plena de grans canvis socials i econòmics, i que comportaren la fi dels pobles caçadors-recol·lectors i l'aparició de les societats agrícoles-ramaderes.

A partir de la declaratòria de la UNESCO, es creen a Catalunya i en altres autonomies els primers Centres d'Interpretació de l'Art Rupestre (CIAR, a Montblanc i a Ulldecona, 2005, i el del Cogul, aquest últim lamentablement inacabat) com a resposta a les exigències d'una població que reclama la socialització d'aquest Patrimoni. Es tracta d'una nova eina de difusió que coordina el MAC, el Museu d'Arqueologia de Catalunya (Solé i Viñas, 2005; Viñas i Solé, 2005; Viñas, 2011). En un article anterior, publicat en el primer número de la revista digital *El Podall* (Montblanc), exposàrem "Les Manifestacions rupestres de Catalunya: un patrimoni per conèixer i gaudir", amb referències als esmentats Centres, indicant el paper que juguen -i que haurien de jugar- en la difusió, la conservació i la investigació d'aquest llegat patrimonial de la Prehistòria

que constitueix la Ruta de l'Art Rupestre de Catalunya.

Com la resta dels Centres d'Interpretació de l'Art Rupestre, el de Montblanc (situat a la planta baixa de l'edifici de la nova presó), va ser construït com una secció monogràfica del Museu Comarcal de la Conca de Barberà, per tal d'impulsar el coneixement, la divulgació i preservació del nucli rupestre i el seu entorn: les Muntanyes de Prades (Solé i Viñas, 2005; Viñas i Solé, 2005).

Vista de les reproduccions dels conjunts rupestres CIAR

Però per poder gaudir del patrimoni rupestre que resguarden les Muntanyes de Prades amb un mínim de garanties per a la seva conservació, restava un projecte que, en principi, ordenés l'entorn dels conjunts i protegís adequadament els abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llord (els més accessibles dins la zona forestal, declarada d'utilitat pública i propietat de la Generalitat de Catalunya). A principis de l'any 2013 el Sr. Josep Maria Pelegrí, conseller d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, acompanyat de l'alcalde de Montblanc, Sr. Josep Andreu, i el director de l'Àrea de Negoci de Tarra-

Condicionaments dels abrics del barranc del Mas d'en Llorc

gona Interior de “la Caixa”, Sr. Miquel Costa, varen inaugurar les obres de protecció que han de garantir una millor conservació dels citats conjunts i permetre la seva difusió amb visites guiades al barranc del Mas d'en Llorc².

Antecedents

La primera notícia sobre l'existència de pintures rupestres a Catalunya pertany al Portell de les Lletres l'any 1830, situat dins del barranc del Mas d'en Llorc. La informació redactada pel mossèn Fèlix Torres Amat va eixir en una memòria presentada a la Reial Acadèmia de la Història de Madrid. Les representacions esquemàtiques i abstractes

² En el projecte, hi han participat: l'equip de gestió del Paratge Natural de Poblet del Departament d'Agricultura, el Centre d'Interpretació de les Pintures Rupestres de les Muntanyes de Prades (CIAR), l'Institut de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES), l'Ajuntament de Montblanc, el Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i l'Oficina de Turisme. El projecte ha estat finançat per l'Obra Social de “la Caixa” en el marc del conveni que manté amb el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, per a actuacions destinades als Espais Naturals de Protecció Especial.

del Portell foren interpretades per F. Torres com a signes o lletres antigues gravades a la demarcació de Tarragona, i només especificant: “...a doscientos pasos del “Manso del Llorc”, en las proximidades del “Valle del Ladrón” (Torres, 1830; Vilaseca, 1944: 301). La informació no va desvetllar cap interès i el descobriment fou oblidat.

Fig. 4. Fèlix Torres (dreta) i Salvador Vilaseca (esquerra)

Des de finals del segle XIX, alguns especialistes s'interessaren per les grafies del Portell de les Lletres, com Emil Hübner, Gómez Moreno, Carreras Candi, Luis Pericot i P. Bosch Gimpera, però tots ells lamentaren no poder estudiar aquell document rupestre per desconèixer el seu emplaçament geogràfic. Posteriorment, el guarda del bosc de Poblet, José Òdena Andreu, va avisar Salvador Vilaseca del seu redescobriments, el qual publicà un primer article sobre les pintures del Portell de les Lletres. Els signes esquemàtics i abstractes no estaven gravats sinó pintats i a pocs metres es localitzava un altre abric amb pintures figuratives (llevantines), el qual

seria anomenat com a 'abric del Mas d'en Llort' (Vilaseca, 1944: 301-323).

L'any 1950, Antonet Òdena Ferrer (a les hores amb 7 anys) va descobrir les pintures de l'abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó, situat a prop dels anteriors. La troballa és comunicada a Salvador Vilaseca, el qual realitzà el primer estudi del conjunt (Vilaseca, 1950: 371-383). Posteriorment, l'any 1977, A. Alonso, O. Medina i M. Melgarejo localitzen a l'abric del Mas d'en Llort una nova figura de quadrúpeda amb banyes (cabra o bòvid) que havia escapat del registre anterior de Vilaseca (Alonso, 1979: 101-105).

El Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya encarregà l'any 1987 la documentació dels abrics del barranc del Mas d'en Llort a Anna Alonso per al Corpus de Pintures Rupestres (Àrea Central i Meridional) (D. A. 1994).

Diversos autors han fet referència a les pintures del barranc del Mas d'en Llort; en citem, entre altres, Antonio Beltrán, que en la seva monografia *Arte Rupestre Levantino* descriu breument els conjunts (Beltrán, 1968: 96-101); R. Viñas, E. Sarrià i A. Alonso que els assenyalen en la publicació *La Pintura Rupestre en Catalunya* (Viñas et al., 1983); J.M. Fullola que coordinà la monografia *L'Art Rupestre, un art que no es pot veure als museus* (Adseries et al. 1998), i en el capítol de llibre *Art Prehistòric. Art Rupestre. Les Primeres Manifestacions Artístiques* (Viñas i Castells, 1998). A més, cal esmentar les dues guies sobre l'art rupestre de les Muntanyes de Prades, la primera editada pel MAC (Viñas, 2005), i la segona pel CIAR (Viñas, 2013).

Entre els anys 1976-77, el Dr. J. Maluquer de Motes, catedràtic de Prehistòria i Història Antiga de la Universitat de Barcelona i cap de l'arqueologia catalana, va

encarregar un projecte pel tancament dels abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llort. El projecte, que seria subvencionat per la Diputació de Tarragona, va quedar arraconat i oblidat administrativament.

Poc després, el nou projecte de remodelació del Museu Comarcal de la Conca de Barberà (1982) amplia la museografia dedicada a la divulgació de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades, amb fotografies i la incorporació d'un petit fac-símil d'un dels abrics del barranc del Mas d'en Llort.

L'esmentat Museu també va organitzar les primeres visites guiades als conjunts rupestres del barranc i, en col·laboració amb el Servicio del Patrimonio Forestal del Estado (a les hores propietari dels terrenys), va emprendre la protecció física del Mas d'en Llort i el Portell de les Lletres. Aquesta protecció consistia en un tancament amb filferro espinós que va resultar del tot ineficaç; no obstant això, l'ajuda més efectiva va arribar del mateix Servicio que va destinar un guarda, que vivia en el mateix Mas d'en Llort, i que permetia controlar les visites. Però finalment el guarda va concloure la seva estada al Mas i els conjunts varen quedar, novament abandonats sense cap tipus de vigilància. El Museu va haver de suprimir les visites als conjunts rupestres fins que estiguessin emparats per una infraestructura administrativa amb una protecció amb garanties.

Malauradament, les pintures rupestres varen començar a patir les primeres destruccions: la figura de la cérvola de l'abric del Mas d'en Llort va ser reiteradament agredida per alguns visitants que varen intentar arrancar-la; en conseqüència, la part posterior de l'exemplar es va degradar perdent una de les potes i, en el Mas d'en

Ramon d'en Bessó, diverses representacions pictòriques d'abelles foren arrancades i espoliades.

L'any 1983, en la publicació sobre "La Pintura Rupestre en Catalunya" de Viñas, Sarrià i Alonso, els autors assenyalaren que: *"Sembla utòpic pensar que caldria buscar, urgentment, mesures que permetessin millorar el trist panorama de la conservació de les pintures. Ja hem vist com la col·locació d'unes reixes que, malgrat la seva bona intenció, només han empitjorat el problema, ja que la seva llunyania respecte a les poblacions ha representat una magnífica referència per la localització de les figures pintades per part de persones desaprensives. Així doncs, no es tracta només de donar una solució momentània al problema, és necessari tenir cura i un control rigorós si no volem perdre un dels llegats culturals més antics de Catalunya. Una tasca important que no sembla merèixer l'atenció dels estaments [institucions], ja que no sembla existir un projecte per a la seva conservació i, el que és més greu, temem que el tema sigui desconegut i ignorat."* (Viñas, Sarrià i Alonso, 1983: 67)³.

D'aquesta publicació es va fer ressò el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya⁴, que va posar en marxa el "Corpus de Pintures Rupestres", sota la direcció de Josep Castells. El primer volum està dedicat a la Conca del Segre i inclou 13 conjunts (D. A. 1990), i el segon se centra en l'Àrea Central i Meridional amb 19 con-

3 Traduït del castellà.

4 En aquells temps, l'arqueòleg Miquel Llongueras, cap del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, va tenir una reunió amb alguns dels autors que li proposaren la realització d'un Corpus que recollís tots els llocs coneguts, fins aleshores, per tal de conèixer en material existent i poder valorar l'estat de conservació d'aquest Patrimoni.

junts (D. A. 1994)⁵. En aquest últim, hi figuren els tres abrics del Barranc del Mas d'en Llord, que avui es poden visitar per tots els interessats.

Des de l'aparició del segon volum del Corpus de Pintura Rupestre del Servei d'Arqueologia han passat dues dècades i queda la resta per publicar. Algunes de les documentacions foren realitzades fa uns 20 anys i entre elles destaquen alguns dels conjunts més emblemàtics de Catalunya, com la Roca dels Moros del Cogul i el conjunt d'Ermites d'Ulldecona. Tots els estudiosos i especialistes segueixen esperant les publicacions d'aquests volums.

L'any 1998 l'equip del Museu Comarcal de la Conca de Barberà va elaborar el primer "Avantprojecte de protecció, conservació i difusió de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades". La memòria preveia la protecció legal i el projecte del Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades, per incloure en un Pla Director del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Direcció General del Patrimoni Cultural – Servei d'Arqueologia) (Museu Comarcal Conca de Barberà, 1998).

El punt de partida del citat avantprojecte consistia a establir un acord entre la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Montblanc i el Museu Comarcal de la Conca de Barberà, per tal de posar en marxa un programa d'actuació de manera conjunta. A més, l'avantprojecte manifestava un interès per a la creació del primer Centre d'Interpretació per tal de difondre l'art rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR) i evitar les visites incontrolades als abrics

5 Tots ells dins de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya iniciat a finals de l'any 1982.

desprotegits (Viñas, Vericat i Mor, 2012). Aquesta proposta és denegada. Poc temps després, el projecte va ser lliurat al Ministeri de Fomento, dins el programa de l'1% cultural, el qual va ser aprovat el 2002 per dur a terme el CIAR.

Una dècada després i per iniciativa del Paratge Natural de Poblet (Departament d'Agricultura), l'Institut Català de Paleoeologia Humana i Evolució Social (IPHES), el Centre d'Interpretació de les Pintures Rupestres de les Muntanyes de Prades (CIAR) i l'Ajuntament de Montblanc s'elabora un altre projecte i es sol·licita finançament a l'Obra Social de "la Caixa" per a la protecció i conservació dels abrics del Barranc del Mas d'en Llort. El Servei d'Arqueologia de la Generalitat aprovà el projecte i dictà les qüestions tècniques i formals per als tancaments, que foren inaugurats l'any 2013 pel conseller d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, l'alcalde de Montblanc i el director de l'Àrea de Negoci de Tarragona Interior de "la Caixa" (Viñas, 2014, en premsa).

En aquest panorama cal destacar la tasca de difusió que desenvolupà el Museu Arqueològic de Catalunya (MAC), per una part, editant les guies de: Uldecona, abrics de l'Ermita (Garcia, 2005), i Montblanc, Muntanyes de Prades (Viñas, 2005) -malgrat que resta per publicar la del Cogul, La Roca dels Moros-, i per l'altra part, coordinar la Ruta de l'Art Rupestre de Catalunya constituïda per aquests tres conjunts rupestres.

Dins de les edicions de difusió destaquem també el volum publicat sobre la Història de la Conca de Barberà "*Les Arrels del Passat*", coordinada per Antoni Carreiras (2011) i on figuren alguns apartats sobre l'art rupestre de les Muntanyes de Prades, i més recentment, la primera guia del

CIAR dedicada exclusivament als conjunts del barranc del Mas d'en Llort, finançada pel Ministerio de Educación, Cultura y Deporte (Viñas, 2013).

El conjunt rupestre del barranc del Mas d'en Llort

Les Muntanyes de Prades constitueixen el segon espai natural més important del sud de Catalunya, després dels Ports de Tortosa-Beseit, i formen part de la serralada Prelitoral catalana, entre el Camp de Tarragona i els altiplans interiors de Lleida. Unes muntanyes repartides entre les comarques de la Conca de Barberà, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat i les Garrigues.

En aquesta geografia, amb cims que superen els 1.000 m i recorreguda pels rius Francolí, Brugent i Siurana, s'ubiquen uns 40 abrics amb pintures i gravats rupestres prehistòrics, entre ells, el grup del barranc del Mas d'en Llort, (afluent del barranc de la Vall al SO de la vila de Montblanc), que conté tres abrics amb pintures rupestres: Portell de les Lletres, Mas d'en Llort i Mas d'en Ramon d'en Bessó (terme de Montblanc). Actualment, poden ser visitats per totes les persones interessades⁶.

El conjunt rupestre es localitza a les cingleres de la part alta del massís, al voltant dels 900 m. Els abrics estan distribuïts en una àrea de menys d'un quilòmetre, a la vessant esquerra del barranc, en els contraforts del sud del Comellar dels Bressos i del Cingle del Pepet.

Les característiques espacials d'aquestes cavitats, a l'aire lliure, són en general

⁶ Les visites guiades al conjunt rupestres es poden reservar a l'Oficina de Turisme de l'Ajuntament de Montblanc o al Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR).

Visitants als abrics

reduïdes i oscil·len entre els 6 i 10 m de llargada, 2 i 3 m de fondària, i 2 i 7 m d'alçada. Els panells pintats responen a dogues tradicions culturals ben diferenciades: per una part, la caçadora-recol·lectora (Art Llevantí), i per altra, la tradició pagesa-ramadera (Art Esquemàtic).

Aquest nucli ens mostra temàtiques variades, relacionades amb el món dels pobles caçadors, els animals salvatges, la cacera i la recol·lecció, que contrasta amb les expressions de les societats de pagesos, amb composicions conceptuals i menys narratives on predominen les formes esquemàtiques i els signes abstractes.

Escenes i composicions estan representades per petites figures, d'entre 5 i 15 cm, amb alguna excepció que assoleix els 30 cm, pintades en colors vermellosos (òxids de ferro). Els protagonistes de la tradició caçadora-recol·lectora (humanes, objectes i animals) estan executats amb la tècnica del perfilat i la tinta plana, i mostren detalls anatòmics molt precisos pintats amb eines que permetien un traç molt fi. En canvi, la tradició pagesa-ramadera descuida els detalls particulars i fa servir un traç gruixut i els dits per pintar les figures.

Respecte a l'autoria de les pintures rupestres d'aquestes tradicions, els investigadors consideren que són el resultat de les expressions espirituals i simbòliques, dels processos socioeconòmics desenvolupats durant les etapes postpaleolítiques. No obstant això, ens presenten diverses hipòtesis sobre l'origen de la seva filiació cultural i cronològica. Mentre que la majoria estan d'acord a adjudicar l'Art Esquemàtic al Neolític Antic, amb pervivències posteriors (tal com ho indiquen els paral·lels establerts amb l'art mòble), les altres manifestacions relatives a l'Art Llevantí plantegen controvèrsies per la manca de paral·lels significatius. En aquest cas, la investigació està dividida entre els qui consideren que les dues tradicions com a pròpies del Neolític i els que estimen un origen dins de les etapes de l'epipaleolític, mesolític, o amb la fi del Paleolític superior i entronquen, posteriorment, amb la neolitització.

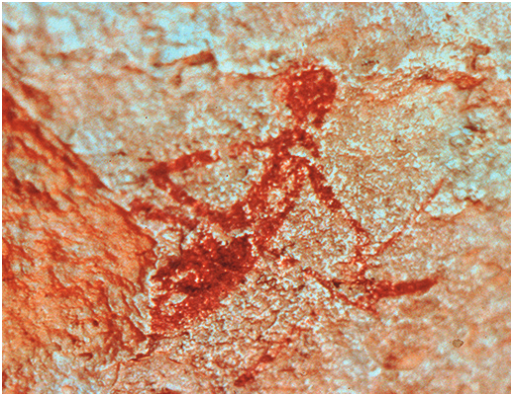
En línies generals i a l'espera de datacions precises obtingudes amb mitjans científics, el marc cronològic de l'Art Llevantí el situem, de manera provisional, entre els 10.000 / 8.000 – 4.000 aC, i l'Art Esquemàtic entre el 5.500 – 2.000 aC (Viñas, 2014).

En conseqüència, no podem esperar que unes pintures mil·lenàries, que estan exposades a l'aire lliure, es puguin contemplar com acabades de fer. Cal tenir en compte les alteracions que han afectat i segueixen afectant el suport rocós i les mateixes pintures; en citem, entre d'altres, la meteorització de les superfícies, els microorganismes i els efectes dels processos bioquímics. En definitiva, moltes vegades caldrà forçar la vista per observar les figures i gaudir d'aquestes representacions prehistòriques, generalment menudes i malmeses pel temps transcorregut (Viñas, 2011).

Abric del Mas d'en Llort

Aquest conjunt ha conservat 10 figures, distribuïdes en un mateix panell, i de les dogues tradicions: figura humana (arquer), animals (cabres, cérvola i possible caprí o bòvid), objectes (cabàs), antropomorfs, una possible representació femenina esquemàtica, alguns traços o signes abstractes i diverses restes.

- 1) Escena amb arquer i animals salvatges (no cacera)
- 2) Escena de cabres (no cacera).
- 3) Escena amb figures antropomorfes esquemàtiques.
- 4) Restes i traces (barres) esquemàtiques.

Composició de l'abric del Mas d'en Llort

Abric del Mas d'en Ramon d'en Besó

Ha conservat 16 figures, que pertanyen a les dogues tradicions: figures humanes (arquers), animals, objectes, antropomorfs, una possible representació femenina i alguns traços o signes abstractes, distribuïts en 3 àrees de l'abric (Fig. 7. foto o dibuix de les pintures).

- 1) Escena de cacera de bòvid i cabàs.
- 2) Escena amb arquers (deteriorada per processos d'erosió natural).

Escena principal del Mas d'en Ramon d'en Besó

- 3) Escena de possible recol·lecció de mel (personatge i abelles).
- 4) Restes i traces (barres) esquemàtiques.

Abric del Portell de les Lletres

El conjunt conté 18 figures de tipus esquemàtic i elements abstractes: semicercles radiats, antropomorfs, ramiformes, quadrúpedes, traços corbats, el·lipse, barres, indeterminats i restes, distribuïts en 4 grups situats entre l'1,50 i els 4 m d'alçada.

- 1) Composició d'elements esquemàtics i abstractes de la part alta (antropomorfs, semicercle radiat, el·lipse, barres, i traços corbats).

Pintures esquemàtiques i abstractes del Portell de les Lletres

- 2) Composició d'elements esquemàtics i abstractes de la part alta (semicercles radiats, el·lipse, traços corbats, barres i quadrúpedes).
- 3) Composició d'elements esquemàtics i abstractes de la part baixa (traços corbats, barres, esquitxades i restes).
- 4) Figura indeterminada i restes de la part baixa (l'element indeterminat recorda alguna eina agrícola, o potser representa algun tipus d'ídol).

La visita al barranc del Mas d'en Llorc ens permet contemplar, en el seu context natural, tres "santuaris" prehistòrics o "espais sagrats i de culte" amb un total de 44 figures, assignades a elements figuratius, esquemàtics i abstractes de les poblacions de caçadors-recol·lectors i pagesos-ramaders (Viñas, 2005 i 2012).

L'obertura al públic i les visites guiades

Les obres per al condicionament dels abrics per a l'obertura al públic es realitzaren d'acord amb la normativa establerta pel Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura.

El CIAR, amb el suport del IPHES, va iniciar els cursos de formació de monitors per al guiatge dels visitants, i l'Oficina de Turisme de l'Ajuntament de Montblanc va desenvolupar un pla per organitzar i establir el règim de visites i excursions als abrics.

Am amb el finançament del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte i el suport de l'Ajuntament de Montblanc, es va dur a terme la millora de la pista forestal de Montblanc a Rojals (pista del camí Les Aigües) per a l'accés de vehicles tot terreny, i també es varen condicionar els camins per als visitants. Per altra part, s'executaren di-

Curs de formació per a guies.

verses obres al mateix Mas d'en Llorc per tal d'oferir serveis bàsics als visitants. Una altra ajuda del citat Ministerio va servir per publicar la primera guia del CIAR, destinada a les visites de l'art rupestre del Barranc del Mas d'en Llorc.

Els treballs realitzats seguien l'ordre següent:

- a) Protecció física dels abrics amb pintures rupestres amb un perímetre que respectés l'espai interior (tancament amb murs i tanques).
- b) Instal·lació de cartells informatius (situats a l'entrada dels recintes).
- c) Seguiment arqueològic de les obres.
- d) Eliminació de la vegetació circumdant (ja que, en cas d'incendis, produeix greus problemes per a la conservació del Patrimoni rupestre).
- e) Millores de la pista forestal per a vehicles 4x4.
- f) Condicionament dels camins d'accés als abrics.
- g) Cursos per a guies destinats a les visites.
- h) Publicació d'una guia per a la visita al conjunt rupestre.

Conclusions

Des del descobriment de l'art rupestre a Catalunya (aplicable a la resta del Planeta), aquest patrimoni prehistòric, documental i artístic, està ressentit per la negligència i la manca de sensibilitat i suport institucional. Per tant, ha patit, i segueix patint, agressions per part de certes visites, moltes vegades per desconeixement, ignorància del seu valor històric, o per interessos particulars de possibles col·leccionistes que destrueixen i espolien, sense cap mirament, un patrimoni que pertany a tots.

La manca de respecte envers els documents arqueològics pictogràfics ens demostra que una part de la societat no està preparada per gaudir d'aquests murals, únics i insubstituïbles de la nostra història, i que tot allò que s'ha conservat, durant milers d'anys, pot desaparèixer en pocs segons de la mà d'alguns individus.

En conseqüència, sembla més que evident que, en l'actualitat, la difusió i la conservació de certs patrimonis poden resultar incompatibles, ja que si bé cal difondre'ls per donar-los a conèixer perquè només es conserva allò que es valora i s'aprèn a estimar, també és cert que, en el cas de l'art Rupestre, les seves característiques el col·loquen en una posició molt delicada, d'extrema fragilitat i ràpida extinció.

Desitgem que la tasca realitzada sigui la millor solució per a la seva preservació. No obstant això, no deixem d'estar preocupats, sobretot quan sabem que encara resta per investigar, adequadament i amb noves tecnologies, tots aquests conjunts rupestres. Cal obtenir un millor coneixement del nostre passat amb nous projectes científics.

Seria terrible i llastimós que totes aquestes accions i sinergies que es creen, amb

l'afany de resguardar el Patrimoni i difondre'l com es mereix, resultessin contraproductius (Viñas, 2011). Cal insistir en la necessitat de sensibilitzar la societat, els polítics, les administracions municipals i les institucions públiques i privades dels problemes que comporta la preservació d'aquest Patrimoni Mundial. És urgent promoure consciència sobre aquestes qüestions i aconseguir mecanismes i mitjans institucionals, tècnics i científics, per millorar el dissortat panorama de la conservació del patrimoni rupestre a les Muntanyes de Prades.

Montblanc, 16 de setembre 2014

Bibliografia

- ADSERIES, M., ALONSO, A., DEL CASTILLO, V., FULLOLA, J.M., GRIMAL, A., I MASSÓ, J. (1998): *L'Art Rupestre, Un art que no es pot veure als museus, Comarques del Baix Camp, Conca de Barberà, Priorat, Ribera d'Ebre i Terra Alta*. Coordinat per J.M. Fullola. Cambra de la Propietat Urbana de Reus, 118 p.
- ALONSO TEJADA, A. (1979). "Aportaciones al estudio del Mas d'en Llort, Rojals (Tarragona)". *Caesaraugusta*, 49-50, Zaragoza, pp. 101-105
- BELTRÁN, A. (1968): *Arte Rupestre Levantino*, Seminario de Prehistoria y Protohistoria, Facultad de Filosofía y Letras, "Monografías Arqueológicas" 4, Zaragoza, 258 p.
- CARRERAS CASANOVAS, A. (2011). *Història de la Conca de Barberà, Les Arrels del Pas-sat*. Edicions Cossetània, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Consell Comarcal, Diputació Tarragona. 351 p.
- D.A. (1990). *Corpus de pintures rupestres: La Conca del Segre*. Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Generalitat de Catalunya. Departament de cultura. Direcció General del Patrimoni Cultural. Servei d'Arqueologia. Direcció de Josep Castells. Barcelona.
- D. A. (1994): *Corpus de pintures rupestres: àrea central i meridional*. Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, Generalitat de Catalunya. Departament de cultura. Direcció General del Patrimoni Cultural. Servei d'Arqueologia. Direcció de Josep Castells. Barcelona.
- GARCÍA I RUBERT, D. (2005): *Uildecona, Abrics de l'Ermida*, Guies del Museu d'Arqueologia de Catalunya, Cultura Museus. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Barcelona. 47 p.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE CULTURA (1999). *Art Rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibèrica*. Pròleg J. Pujol, Barcelona, 91 p.
- MUSEU COMARCAL CONCA DE BARBERÀ (1998). *Avantprojecte de protecció, conservació i difusió de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades (Terme municipal de Montblanc)*, Patrimoni Mundial. Montblanc.
- SOLÉ, M., I VIÑAS R. (2005). "El Centre d'Interpretació d'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR)". *Butlletí Informatiu*, Tercera època, núm. 1 (setembre), Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, pp. 8-10.
- SOLÉ, M., I VIÑAS, R. (2006). "El Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades, una nova secció monogràfica del MCCB". *Informatiu Museus*, Revista de recerca i de divulgació cultural dels museus de Reus, època III, núm. 33, gener 2006, 8-9.
- TORRES AMAT, F. (1830). Memoria entregada a la Real Academia de la Historia"(Madrid), inèdita.
- VILASECA, S. (1944). Las pinturas rupestres naturalistas y esquemáticas del Mas del Llort, en Rojals (Provincia de Tarragona). *Archivo Español de Arqueología* XVII, Madrid, 301-323.
- VILASECA, S. (1950). Nuevo hallazgo de pinturas rupestres naturalistas en el barranco del Lort (Rojals, Provincia de Tarragona), *Archivo Español de Arqueología* XXIII, Madrid, 371-383.

- VIÑAS, R. (2005). *Montblanc, Muntanyes de Prades*, Guías del Museu d'Arqueologia de Catalunya, Cultura Museus. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. 60 p.
- (2006). “El conjunt de pintures rupestres de les Muntanyes de Prades”. *Actes de les segones Jornades sobre el Bosc de Poblet i les Muntanyes de Prades*. Els límits de la pressió humana en el medi natural, Poblet, novembre, pp.459-484.
 - (2011). “Les manifestacions rupestres de Catalunya: un patrimoni per conèixer i gaudir, Notes sobre historiografia, conservació i divulgació”. *Podall*, Publicació de cultura, Patrimoni i Ciències (Hi col·laboren: N. Jàvega, J.M. Carreras, J.M. Grau, P. Saura, J. Masdéu i P. Parnau). Montblanc, 2011, pp. 14-50.
 - (2012). *Art Rupestre, Arte Rupestre, Art Rupestre, Rock Art, del barranc del Mas d'en Llor, Muntanyes de Prades, Montblanc (Tarragona)*. Guies del CIAR, (Català, Castellà, Francès i Anglès), Montblanc, 64 p.
 - (2014). *Arte Rupestre Levantino: El testimonio gráfico de los últimos cazadores-recolectores de Europa Occidental, Arte postpleistoceno del levante Ibérico. “Los cazadores recolectores del Pleistoceno y del Holoceno en Iberia y el estrecho de Gibraltar: Estado actual del conocimiento del registro arqueológico”*. Coord.: E. Carbonell, J.M. Bermúdez de Castro, J.L. Arsuaga. Universidad de Burgos, Fundación Atapuerca. Capítulo10, p. 679-695.
 - (2014, en premsa). Condicionament de l'espai natural per a la conservació i l'obertura al públic dels abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llor, Montblanc (Tarragona): Patrimoni Mundial.
- VIÑAS R., I CASTELLS, J. (1998). Art Prehistòric, Art Rupestre. Les primeres manifestacions artístiques. *Art de Catalunya, Pintura antiga i medieval*, Barcelona: Edicions L'Isard, 348 p.
- VIÑAS, R., I CIURANA, J. (2004-2005). “Un nou conjunt amb pintures rupestres al Barranc de Biern (Vilanova de Prades, Conca de Barberà, Tarragona): Primeres observacions astronòmiques”. *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló*, Servei d'Investigacions Arqueològiques i prehistòriques, Diputació de Castelló, n. 24, pp.79-90.
- VIÑAS, R., LLEONARD, P., I PALAU, R. (2006). “*L'abric de la Daixa: noves troballes incrementen el patrimoni rupestre de les Muntanyes de Prades*”. Revista *El Foradot*, núm. 37, juliol-agost, 40-41.
- VIÑAS, R., SARRIÀ, E., I ALONSO, A. (1983). *La Pintura Rupestre en Catalunya*. Barcelona: Edició dels autors, 71p.
- VIÑAS, R., I SOLÉ, M. (2005): “The CIAR, Interpretation Centre for the Prades Mountains, Montblanc (Tarragona, Spain); Le CIAR, Centre d'Interprétation des Montagnes de Prades, Montblanc (Tarragona, Espagne)”. *INORA, International Newsletter on Rock Art*, n. 43, Foix, França, pp. 24-26.
- VIÑAS, R., RUBIO, A., MARTÍNEZ, L., I SERRANO, J. A. (2006). “Descobriments de pintures rupestres a les Muntanyes de Prades (Cornudella de Montsant)”. *Actes de les segones Jornades sobre el Bosc de Poblet i les Muntanyes de Prades*. Els límits de la pressió humana en el medi natural, Poblet, novembre, pp.485-489.
- VIÑAS, R., I RUBIO, A. (2012). “Referències sobre l'Art Llevantí a les Muntanyes de Prades (Tarragona): I. Les figures humanes”. *Aplec de Treballs n. 30*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, pp. 57-77.

- VIÑAS, R., VERGÈS, J.M., FONTANALS, M., I RUBIO, A. (2012). “Análisis de una figura de arquero de tradición levantina”. *Cuadernos de Arte Rupestre n. 5* (2008-2010), Centro de Estudios de Prehistoria y Arte Rupestre, Moratalla, Murcia, pp. 53-61.
- VIÑAS, R., VERICAT, A., I MOR, J. (2012-2013). “Els centres d’interpretació de l’art rupestre de Catalunya (CIAR). Divulgar el patrimoni mundial”. *El Podall*, publicació de Cultura, Patrimoni i Ciències, núm. 2, Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, ISSN: 2014-6957, pp. 26-55.